

Ρεαλισμός του ιμπεριαλισμού και της αστικής γεωπολιτικής ή της επανάστασης; 21.3.2001 Ελλ. τμήμα «Λογική της Ιστορίας»

Η διολίσθηση της ευρωπαϊκής αριστερής διάνοησης και φορέων της σε έμμεση ή άμεση υιοθέτηση ιδεολογημάτων/δογμάτων του ιμπεριαλισμού είναι μια μακροχρόνια διαδικασία, η οποία συνδέεται οργανικά με εκφυλιστικά φαινόμενα: 1. γραφειοκρατικοποίησης και ενσωμάτωσης στο καθεστώς του κεφαλαίου, νομοτελούς σε συνθήκες μακροχρόνιας «ειρηνικής περιόδου» νόμιμης προσαρμογής σε συστήματα αστικού κοινοβουλευτισμού & 2. Παραίτησης από το καθοριστικής σημασίας επιστημονικό πεδίο της ταξικής πάλης, από την συστηματική δημιουργική/κριτική αφομοίωση, διακρίβωση, επικαιροποίηση, ανάπτυξη και εφαρμογή της επαναστατικής διαλεκτικής θεωρίας και μεθοδολογίας. Έτσι το κενό αναπληρώνεται σταδιακά με την υιοθέτηση αστικών ιδεολογημάτων/δογμάτων, συχνά πασπαλισμένων με περισσή ... «επαναστατική φρασεολογία» και όρκους πίστης στην «κομμουνιστική», «αντικαπιταλιστική», «ταξική» κ.λπ. καθαρότητα.

Το φαινόμενο της κλιμάκωσης του εν εξελίξει Γ' Ιμπεριαλιστικού πολέμου, εκ των πραγμάτων αναδεικνύει το τι πραγματικά πρεσβεύουν ποικίλες δυνάμεις, πέρα από φραστικούς αυτοπροσδιορισμούς και ετεροπροσδιορισμούς, αφηρημένες αντικαπιταλιστικές δηλώσεις, χειραγωγήσεις και αυταπάτες.

Εδώ ένα εξαιρετικά επίκαιρο κείμενο, γραμμένο προ δύο δεκαετιών, που αναδεικνύει αντίστοιχες τότε θέσεις, όπου στηλιτεύεται η ετοιμότητα κάποιων για υιοθέτηση της αστικής γεωπολιτικής σεναριολογίας, με αποτέλεσμα το ταξικό περιεχόμενο του πολέμου εκ των πραγμάτων να διαφεύγει της προσοχής και τα μόνα υποκείμενα που προβάλλουν είναι τα όποια κρατικά μορφώματα, συνασπισμοί κρατών και έθνη, βουλευτικές πράξεις ηγεσιών, «εισβολές» κ.λπ. «Έτσι η ταξική ουσία, η αντιφατικότητα και η νομοτέλεια του συστήματος, προβάλλει στην επιφάνεια με αντεστραμμένη μορφή, που δεν συγκαλύπτει απλώς την ουσία, αλλά θέτει τα εκάστοτε τετελεσμένα και προαποφασισμένα της στρατηγικής του ιμπεριαλισμού ως μονόδρομο. Επαναστατική θεωρία του σήμερα δεν σημαίνει: απομόνωση του εθνικού παράγοντα + γεωπολιτική + αφηρημένος αντικαπιταλισμός...».

Ρεαλισμός του ιμπεριαλισμού και της αστικής γεωπολιτικής ή της επανάστασης;

(έχει δημοσιευθεί στις εφημερίδες: «Πριν», «Αριστερά» και «Νέα Προοπτική» 21.3.2001)

Είναι γεγονός ότι στη συγκυρία που διαμορφώνεται, οι ποικίλοι φορείς του ιμπεριαλισμού δεν χαρακτηρίζονται από απλό ρεαλισμό, αλλά διακηρύσσουν με **απροκάλυπτο κυνισμό, πιστοί στο πνεύμα του «διαίρει και βασίλευε», την ανάγκη παμβαλκανικής λύσης με προσυμφωνημένη επαναχάραξη συνόρων από τις μεγάλες δυνάμεις**, στα πρότυπα του Συνεδρίου του Βερολίνου του 1878. Κάθε άλλο παρά τυχαίο είναι το γεγονός ότι αυτές οι αλληπάλληλες αιμοσταγείς επαναχάραξεις προορίζονται για τα κατάλοιπα της τέως Σοσιαλιστικής Ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας, αλλά και της τέως ΕΣΣΔ.

Όπως πολύ ορθά επισημαίνει ο Γ. Δελαστίκ «μόνο η πολύ σοβαρή ιδεολογική, πολιτική και οργανωτική προετοιμασία της [ριζοσπαστικής αριστεράς] για τις εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες που θα προκύψουν από την επαναχάραξη των συνόρων δημιουργεί ελπίδες πάλης για την αποτροπή περιθωριοποίησής της από τις εξελίξεις»(ΠΡΙΝ, 18/3/2001).

Η ανάγκη αυτής της προετοιμασίας δεν προέκυψε σήμερα. Αναδείχθηκε από τα τέλη της δεκαετίας του 80 – αρχές της δεκαετίας του 90 με τη δρομολόγηση απροκάλυπτων διαδικασιών κεφαλαιοκρατικής παλινόρθωσης και αντεπανάστασης στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και στην ΕΣΣΔ.

Η συγκυρία που διαμορφώνεται με την κλιμάκωση της αστικής αντεπανάστασης, εγείρει ιστορικά πρωτοφανή φαινόμενα, που αναδεικνύουν τις θεωρητικές ανεπάρκειες της αριστεράς – κατά πολύ βαθύτερες από τις όποιες ανεπάρκειες στην «ιδεολογική, πολιτική και οργανωτική προετοιμασία». Κάθε απόπειρα ενασχόλησης με το εθνικό ζήτημα, η οποία δεν λαμβάνει υπ' όψιν τα παραπάνω, είτε ακόμα χειρότερα, αγνοεί τα κεκτημένα της μαρξιστικής θεωρίας για το εθνικό ζήτημα επί ιμπεριαλισμού, είναι καταδικασμένη να καταλήξει σε στρεβλώσεις και εσφαλμένες εντυπώσεις. Πως ανταποκρίνεται λοιπόν σ' αυτές τις ανάγκες ο Γ. Δελαστίκ;

Κατ' αρχήν, στο κείμενό του επιχειρείται η εξέταση των τεκταινομένων στην ΠΓΔΜ σαν να είναι τοπικό φαινόμενο. Στην επιδίωξή του να διαφωτίσει τους αδαείς για την συγκυρία, ο Δελαστίκ μας καλεί διδακτικά «να ξεκαθαρίσουμε ότι τα περί «αλβανών τρομοκρατών», «εξτρεμιστών» ή «εισαγόμενων ανταρτών

του UCK από το Κόσοβο είναι πολιτικές ανοησίες». Ο ίδιος, ως φορέας ρεαλιστικού αντικειμενισμού, υπεράνω ιδεολογικών και αξιολογικών κρίσεων (στο πνεύμα ενός θετικισμού), μας καλεί να αναγνωρίσουμε ότι «είτε μας αρέσει είτε όχι, εδώ έχουμε να κάνουμε με εθνικοαπελευθερωτικό ένοπλο αγώνα των Αλβανών της ΠΓΔΜ, οι οποίοι επιδιώκουν την αυτονόμηση της περιοχής τους και την τελική ένωσή της με την Αλβανία, κατά το πρότυπο π.χ. της Ελλάδας στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα...». Κατά συνέπεια **η όποια θεώρηση του εν λόγω εθνικο – απελευθερωτικού αγώνα από τη σκοπιά της κοινωνικής χειραφέτησης (του επιθυμητού), κατά τον Δελαστίκ, συνιστά μάλλον υποκειμενισμό, είναι θέμα αρέσκειας ή απαρέσκειας, γούστου και ευσεβών πόθων:** «Φυσικά και δεν μας αρέσει το γεγονός ότι σε αυτόν τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα ηγούνται εθνικιστικά στοιχεία, συνεργάτες του ΝΑΤΟ και των Αμερικανών ή λαθρέμποροι όπλων και ναρκωτικών, αλλά αυτό δεν αλλάζει τον εθνικοαπελευθερωτικό του χαρακτήρα...». Ο ίδιος αφήνει τη φαντασία του να σκιαγραφήσει το «πρόγραμμα μάξιμουμ» αυτού του επιθυμητού: «ένα αριστερό αλβανικό εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα, το οποίο να συνδύαζε την εθνική με την κοινωνική απελευθέρωση των Αλβανών της ΠΓΔΜ... Ακόμη καλύτερα ένα ενιαίο αντικαπιταλιστικό κίνημα των Αλβανών και των Σλαβομακεδόνων που θα οδηγούσε στην ανάληψη της εξουσίας στα Σκόπια...». Ας αφήσουμε κατά μέρους την εμβέλεια αυτού του οράματος εθνικής και κοινωνικής χειραφέτησης στα ευρύχωρα πλαίσια ενός τεχνητού κράτους, που όπως λέει ο ίδιος, ήταν απ' την αρχή «εντελώς αυθαίρετο»... Ακόμα και αυτή την... τολμηρή και ριζοσπαστική ονειροπόληση, ο Δελαστίκ σπεύδει να την συγκαταλέξει σε «αυτά και διάφορα τέτοια» που μπορούμε μεν «να τα έχουμε ως θέσεις, να τα προβάλλουμε, να παλεύουμε γι' αυτά» (για να μη ξεχνάμε και τα εικονίσματα...), πλην όμως θα πρέπει να έχουμε επίγνωση της «υπαρκτής πραγματικότητας». Δηλαδή: **από εδώ τα οράματά μας και από εκεί η ρεαλπολιτική μας...**

Τι συνιστά όμως για τους κομμουνιστές επαναστάτες εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα; Μπορεί άραγε οποιοδήποτε εγχείρημα εθνικής αυτοδιάθεσης να συνιστά αυταξία; Είναι άραγε το δικαίωμα (οποιοδήποτε λαών, εθνών, ομάδων και μειονοτήτων) για αυτοδιάθεση απόλυτη εξωιστορική αρχή, υπεράνω κομμουνιστικής στρατηγικής; Τι επιπτώσεις θα είχε η έγερση παρόμοιων αιτημάτων στις απανταχού πραγματικές και φανταστικές μειονότητες; Μήπως αυτές οι θέσεις αποβαίνουν άκρως ευνοϊκές για τα ιδεολογήματα των μεταμοντέρνων «ανθρωπιστικών επεμβάσεων»; Κατά πόσο είναι μαρξιστική η υιοθέτηση παρόμοιων θέσεων;

Το εθνικό ζήτημα, η συσχέτισή του με την πάλη των τάξεων και την προοπτική επαναστατικού μετασχηματισμού της ανθρωπότητας, απαιτούν ξεχωριστή συστηματική εξέταση. Στα πλαίσια αυτού του επίκαιρου σημειώματος θα περιοριστούμε σε μερικές επισημάνσεις.

Αυθεντικό εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα μπορεί να είναι μόνο ο αγώνας λαών για εθνική ανεξαρτησία, οικονομική αυτοτέλεια, πνευματική απελευθέρωση και κοινωνική πρόοδο που αποτελεί συνιστώσα της παγκόσμιας επαναστατικής διαδικασίας. Το κίνημα αυτό είναι εντελώς διαφορετικού χαρακτήρα στις εκάστοτε ιστορικές συγκυρίες. Προέκυψε αρχικά κατά την περίοδο διαμόρφωσης της κεφαλαιοκρατίας, με επικεφαλής τις εκκολλαπτόμενες αστικές τάξεις και σε εθνικιστική βάση για τη συγκρότηση αστικών εθνικών κρατών. Με τη μετάβαση της κεφαλαιοκρατίας στο ιμπεριαλιστικό της στάδιο η αρένα του

εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα μετατοπίζεται στις αποικίες, στις ημιαποικίες και στα εξαρτημένα εδάφη. Με τη νίκη της Οκτωβριανής Σοσιαλιστικής Επανάστασης (της μεγαλύτερης επανάστασης της ιστορίας), διανοίχτηκαν εντελώς διαφορετικές δυνατότητες για τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα, τόσο με την προοπτική της κοινωνικής χειραφέτησης, της πολιτισμικής άνθησης και της προσέγγισης μεταξύ εθνών, λαών και εθνοτήτων σε πολυεθνικά κρατικά μορφώματα, όσο και με την ηθική και υλική αρωγή που παρείχαν οι νικηφόρες επαναστάσεις στον αγώνα τέτοιων κινήματων.

Η βαθμιαία υποχώρηση της επανάστασης και η επικράτηση της αστικής αντεπανάστασης που δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί, περιπλέκει σήμερα με πρωτόγνωρο τρόπο το εθνικό ζήτημα με το κοινωνικό – ταξικό. Η αλλαγή καθεστώτος είχε και έχει πολύ συχνά και τη μορφή «εθνικοαπελευθερωτικών» κινήματων, με αντίστοιχες αιματηρές διεθνικές συγκρούσεις, αποσχίσεις, αλλαγή – επαναχάραξη συνόρων, εθνοκαθάρσεις και εμφυλίους πολέμους (βλ. Δημοκρατίες της Βαλτικής, Ναγκόρνο – Καραμπάχ, Υπερδνειστερία, Τσετσενία, Τατζικιστάν, Γεωργία – Οσετία και Αμπχαζία, επανένωση Γερμανιών, διάλυση Τσεχοσλοβακίας, παρατεταμένη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, κ.α.). Σε αυτές τις χώρες η κεφαλαιοκρατική αντεπανάσταση (η μεγαλύτερη αντεπανάσταση της ιστορίας), αξιοποίησε τις όποιες εθνικές διαφορές και προκαταλήψεις ως όχημα αναρρίχησης στην εξουσία, οξύνοντάς τες στο έπακρο, διότι αυτό ήταν μονόδρομος στην κατεύθυνση της διάλυσης, πρωτίστως, του ενιαίου κοινωνικό – οικονομικού ιστού, που αποτελούσε τη βάση της σχεδιοποιημένης οικονομίας αυτών των χωρών. Στην πλειονότητά τους αυτά τα εθνικά κινήματα είχαν εγγενές αστικό ταξικό περιεχόμενο, ήταν κινήματα δημιουργίας των όρων για την παλινόρθωση της κεφαλαιοκρατίας, μέσω της υποδούλωσης στο παγκόσμιο κεφάλαιο δια των «εθνικών» τους αγορών. Βεβαίως, όλα αυτά παραμένουν terra incognita για όσους πέρασαν από τη φετιχιστική λατρεία της ΕΣΣΔ, στη δαιμονολογική μετά βδελυγμίας απόρριψή της, ως «ανύπαρκτου σοσιαλισμού», και τώρα αδυνατούν και απαξιούν να κατανοήσουν τη διαλεκτική, τις διαφορές και τις συνιστώσες επανάστασης και αντεπανάστασης, φερόμενοι και αγόμενοι από τα εκάστοτε κυρίαρχα ιδεολογήματα. Όπως διαπίστωνε ο Β.Ι. Λένιν οποιαδήποτε αναφορά σε εθνικά αισθήματα, «σαν να πρόκειται περί αυτοτελούς παράγοντα, σημαίνει μόνο συγκάλυψη της ουσίας της υπόθεσης» (άπαντα τ. 1, σ. 154-155). Τέτοιες τοποθετήσεις μας φέρνουν πίσω, στις εθνικιστικού περιεχομένου θέσεις του αυστρομαρξισμού περί «πολιτισμικής – εθνικής αυτονομίας», που εξετάζουν το έθνος ως πολιτισμικού ιδεολογικού χαρακτήρα μόρφωμα. Το επαναστατικό κίνημα έχει πληρώσει πολύ ακριβά πολιτικές που προτάσσουν το εθνικό στοιχείο έναντι του ταξικού.

Συνεπώς είναι άκρως αντιεπισημονικός, ανεδαφικός και πολιτικά επικίνδυνος ο κατ' αναλογίαν παραλληλισμός του νυν εθνικιστικού αλβανικού κινήματος στην ΠΓΔΜ με τα κινήματα διαμόρφωσης εθνικών αστικών κρατών στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όπως επιχειρεί ο Γ. Δελαστίκ. Επιπλέον τα «αντιαισθητικά» συμπαρομαρτούντα της ηγεσίας αυτού του «αγώνα» (εθνικισμός, πράκτορες του ΝΑΤΟ και των Αμερικανών, σωματέμποροι, λαθρέμποροι όπλων και ναρκωτικών κλπ.), δεν συνιστούν επουσιώδη στοιχεία δευτερεύουσας ή αμελητέας σημασίας, αλλά, λόγω ακριβώς της προαναφερθείσας συγκυρίας, – όπως έδειξε η εμπειρία Γιουγκοσλαβίας και τέως ΕΣΣΔ – αποτελούν αναπόδραστα τα εγγενή και ουσιώδη γνωρίσματα όλων των ψευδο-εθνικοαπελευθερωτικών «κινήματων» που αποτελούν μορφή της αστικής αντεπανάστασης, υπό την ηγεσία συγχωνευμένων δομών

εγκληματικής παραοικονομίας και διεφθαρμένης διοίκησης . Τυχόν μαζικός χαρακτήρας τέτοιων «κινήματων», αφ' ενός απομένει να διακριβωθεί, αφ' εταίρου δεν αναιρεί τον αντεπαναστατικό – αντιδραστικό χαρακτήρα τους.

Γνωρίζουμε από την ιστορία περιπτώσεις κινήματων καταπιεσμένων εθνών, εθνοτήτων και μειονοτήτων εναντίων κυρίαρχων εθνών. **Γνωρίζουμε και περιπτώσεις τεχνηέντως πυροδοτούμενων και υποδαυλιζόμενων συρράξεων αλληλοεξόντωσης εξαθλιωμένων λαών στα πλαίσια του «διαίρει και βασίλευε».** Χρειάζεται όντως μεγάλη δύναμη της φαντασίας για να ισχυριστεί κανείς ότι η εν λόγω σύρραξη οφείλεται στο γεγονός ότι «οι Σλαβομακεδόνες...αποδείχτηκαν ανίκανοι...», όταν το στοιχείο που οι τελευταίοι σίγουρα διαθέτουν από κοινού με τους Αλβανούς στην ΠΓΔΜ είναι η ένδεια και η εξαθλίωση. Παρόμοιες θέσεις **συνάδουν με τα χειραγωγικά ιδεολογήματα του ιμπεριαλισμού, που υπογραμμίζουν την δήθεν ανικανότητα των λαών να ζουν μαζί ειρηνικά, για να επιβάλουν την στρατιωτική – κατοχική παρουσία τους ως ειρηνοποιεί...**

Είναι γεγονός ότι οι εξελίξεις αυτές προοιωνίζονται ευρύτερης κλίμακας πολεμική διένεξη με απρόβλεπτες επιπτώσεις. **Ο πόλεμος δεν συνιστά προϊόν κάποιας ανορθολογικής και ενστικτώδους βίαιης τάσης της ανθρώπινης φύσης. Είναι ιστορικό φαινόμενο που συνδέεται με την ιδιωτική ιδιοκτησία και τους ταξικούς ανταγωνισμούς, με τη χρήση ένοπλης βίας για τη διασφάλιση και εδραίωση της οικονομικής και πολιτικής κυριαρχίας των εκμεταλλευτών ή για τη χειραφέτηση από αυτά.** Ιδιαίτερα στο ιμπεριαλιστικό στάδιο της κεφαλαιοκρατίας, οι πόλεμοι λειτουργούν ως μέσο εδραίωσης και αναδιαμόρφωσης συσχετισμών δυνάμεων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, ως μέσο διανομής και αναδιανομής του κόσμου (αγορών, πρώτων υλών, σφαιρών επιρροής) και αναπαραγωγής του παρασιτισμού των πολυεθνικών μονοπωλίων και των ανεπτυγμένων κεφαλαιοκρατικών χωρών εις βάρος των λιγότερο ανεπτυγμένων. Είναι λοιπόν **ακραία μορφή επαναπροσδιορισμού των όρων των ενδότερων ταξικών αντιφάσεων του συστήματος, και γι' αυτό εγείρουν συχνά στο προσκήνιο της ιστορίας με ανάγλυφο τρόπο τη διαπάλη επανάστασης και αντεπανάστασης.** Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι όλες οι μεγάλες επαναστάσεις της νεότερης ιστορίας **συνδέονται με πολέμους.**

Στο επίπεδο της αστικής γεωπολιτικής σεναριολογίας, το ταξικό περιεχόμενο του πολέμου εκ των πραγμάτων διαφεύγει της προσοχής και τα μόνα υποκείμενα που προβάλλουν είναι τα όποια κρατικά μορφώματα, συνασπισμοί κρατών και έθνη. Έτσι η ταξική ουσία, η αντιφατικότητα και η νομοτέλεια του συστήματος, προβάλλει στην επιφάνεια με αντεστραμμένη μορφή, που δεν συγκαλύπτει απλώς την ουσία, αλλά θέτει τα εκάστοτε τετελεσμένα και προαποφασισμένα της στρατηγικής του ιμπεριαλισμού ως μονόδρομο. Επαναστατική θεωρία του σήμερα δεν σημαίνει: απομόνωση του εθνικού παράγοντα + γεωπολιτική + αφηρημένος αντικαπιταλισμός...

Βεβαίως αρθρογράφοι του ΠΡΙΝ μας έχουν συνηθίσει κατά καιρούς σε τοποθετήσεις και προβλέψεις τέτοιου τύπου. Αρκεί να υπενθυμίσουμε τη «διεθνιστική» αλληλεγγύη στους σφαγιαζόμενους χρόνια τώρα από τον «εισβολέα (στην ίδια του τη χώρα!) ρώσικο ιμπεριαλισμό» Τσετσένους αγωνιστές (μαζί με τον Ανδριανόπουλο, τις ΗΠΑ, τους ταλιμπάν και την ΟΑΚΚΕ, άλλωστε και αυτοί εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα έχουν, όπως και οι Βιετκόνγκ, οι Σαντινίστας οι Ζαπατίστας, οι Κούρδοι της Τουρκίας κ.ά.), την παρουσίαση της σφαγής των υπερασπιστών του ανωτάτου

Σοβιέτ το 1993 ως σκυλοκαβγά Γιέλτσιν – Ρουτσκόι (με το περίφημο: «ούτε Γιέλτσιν ούτε και Ρουτσκόι...»), αλλά και την παρουσίαση – τις παραμονές των νατοϊκών βομβαρδισμών στη Γιουγκοσλαβία – των Αλβανών εθνικιστών του Κοσόβου ως εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος, άξιου προς μίμηση και αλλαχού για την πρόοδο...

Όταν ξανάρχεται ο πόλεμος στην πόρτα μας, το σημαντικότερο ζητούμενο δεν είναι η καταγγελία και η αποτροπή «κάθε κίνησης αποστολής ελληνικού στρατού στην ΠΓΔΜ», και η αποφυγή στροφής τμήματος του λαού «υπέρ μιας ανάμειξης των Αμερικανών και του ΝΑΤΟ» (πόσο μάλλον που και τα δύο είναι εν πολλοίς γεγονός), - χωρίς να υποτιμούμε τη σημασία τέτοιων κινήσεων. Δεν είναι ούτε και η εξασφάλιση της εύνοιας του λαού υπέρ της μίας (ψευδο-εθνικοαπελευθερωτικής) εκ των αντιμαχομένων πλευρών-ενεργούμενων σε αυτό το σφαγείο, που εκλιπαρούν την ανάμειξη του ιμπεριαλισμού. **Το μείζων ζητούμενο είναι, σε αντιδιαστολή με τα εθνικά – γεωπολιτικά ιδεολογήματα, να προετοιμάσουμε ολοένα το έδαφος για πόλεμο ταξικό – διεθνιστικό εναντίον του ιμπεριαλισμού και του κεφαλαίου.**

Η όποια εμμονή στα ιδεολογήματα που προαναφέραμε λειτουργεί απολογητικά και παρελκυστικά, παρέχοντας εκ των πραγμάτων **«αριστερό» άλλοθι στα εγκλήματα του ιμπεριαλισμού.** Όσο και αν αυτό δεν αρέσει σε ορισμένους νηφάλιους ρεαλιστές, **είναι αντιδραστική ουτοπία οποιαδήποτε αναζήτηση λύσεων σ' αυτόν τον κόμβο αντιφάσεων, πέρα και έξω από την προοπτική ενοποίησης της ανθρωπότητας σε περιφερειακή και σε παγκόσμια κλίμακα, πέρα και έξω από την προοπτική του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού.**

21/3/2001

Εκ μέρους του ελληνικού τμήματος της διεθνούς ερευνητικής ομάδας «Λογική της Ιστορίας»

Δημήτρης Πατέλης,

Περικλής Παυλίδης,

Μανώλης Δαφέρμος,

Παναγιώτα Ματέρη,

Τριαντάφυλλος Μεϊμάρης.